

Γλωσσολογική Προσέγγιση
στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση
του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του
με οποιοδήποτε μέσο χωρίς τη σχετική άδεια του Εκδότη

Σειρά: Γλώσσα και Πολιτισμός
Επιστημονικός Διευθυντής: Ι.Θ. Μάξης, Καθηγητής ΕΚΠΑ

ISBN: 978-960-02-2479-5

Copyright © 2010 Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ
Νικηταρά 2, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 210-3822.496, 210-3838.020 - Fax: 210-3809.150
site: www.papazisi.gr, e-mail: papazisi@otenet.gr

Φωτοστοιχειοθεσία - Φιλμς - Μοντάζ
Αφοί ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ Ο.Ε.
Σταδίου 60 - 2ος όροφος
Τηλ.: 210-32.27.323, Fax: 210-32.24.548
e-mail: gfragoud@otenet.gr

Εκτύπωση: Π. ΒΕΡΒΑΤΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.
Αγ. Παντελεήμονος 15, 122 41 ΑΙΓΑΛΕΩ
Τηλ.: 210-5744 374, Fax: 210- 3450 197

Φρειδερίκη Μπατσαλιά
Ελένη Σελλά-Μάξη

Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης

Μορφο-συντακτικές, λεξιλογικές, σημασιολογικές, υφολογικές
και πραγματολογικές μετατοπίσεις κατά τη διαδικασία της μετάφρασης από
τη Γερμανική προς την Ελληνική και καθορισμός του βαθμού δυσκολίας
των προς μετάφραση κειμένων
και
Κείμενα προς συζήτηση

Δεύτερη Βελτιωμένη Έκδοση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΑΘΗΝΑ 2010

Στον Γιάννη
και
τον Γιάννο

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ	13
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	17
SUMMARY: A Linguistic Approach to Translation Theory and Didactics	21
I. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΎΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	29
II. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	33
Η Θεωρία της μετάφρασης χθες και σήμερα	33
Ιστορία της Θεωρίας της μετάφρασης	33
Η Μηχανική Μετάφραση	40
Γενική και Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία και Μετάφραση.....	43
Η συγκριτική προσέγγιση.....	45
Η σημειολογική προσέγγιση.....	47
Η εμπειριστική προσέγγιση	47
Λογοτεχνία και μετάφραση.....	51
Η φιλοσοφία της μετάφρασης.....	52
Η Θεωρία της Μετάφρασης στη δεκαετία του '80	53
Συμπεράσματα.....	58
Η Διδακτική της μετάφρασης	63
Συμπεράσματα	83
Μηχανισμοί της μεταφραστικής πράξης - Μοντέλα μεταφραστικής διαδικασίας	85
Συμπεράσματα	108
III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	115
Ορισμοί	115
Το μεταφραστικό ενέργημα	115

Η μεταφραστική ενότητα: Μονοσθένεια – Πολυσθένεια	116
Ισοδυναμία - Αντιστοιχία – Μετατόπιση	120
Επιλογή και επεξεργασία του υλικού	121
Ερωτηματολόγιο	123
Ανάλυση ερωτηματολογίου	125
IV. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ, ΣΥΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	129
Θεωρητικές παρατηρήσεις	129
Ανάλυση παραδειγμάτων	139
Συμπεράσματα	148
Το επίπεδο ιδεών	150
Το επίπεδο επαναδιατύπωσης	151
V. ΣΥΝΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	155
Θεωρητικές παρατηρήσεις	155
Σχέσεις συνδέματος και μεταφραστικής μονάδας	157
Προαιρετικά – Υποχρεωτικά συνδέματα	158
Αιτιολογημένη προέλευση των συνδεμάτων:	
διαφάνεια-αδιαφάνεια	159
Μετατοπίσεις των συνδεμάτων: συντακτικό επίπεδο	161
Μετατοπίσεις των συνδεμάτων: σημασιολογικό επίπεδο	164
Μετατοπίσεις των συνδεμάτων: υφολογικό επίπεδο	166
Μετατοπίσεις των συνδεμάτων: πραγματολογικό επίπεδο	167
Το γερμανικό σύνδεμα και η αντιμετώπισή του κατά τη μετά-	
φραση από τη γερμανική γλώσσα στην ελληνική	169
Αναλυτική παρουσίαση των αποδόσεων των συνδεμάτων	
τύπου ΟΥΣ + ΟΥΣ	170
Συμπεράσματα	181
VI. ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	185
Θεωρητικές παρατηρήσεις	185
Ανάλυση παραδειγμάτων	190
Συμπεράσματα	194
VII. ΥΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	203
Θεωρητικές παρατηρήσεις	203
Σημασιολογικού χαρακτήρα επιλογές	207
Πραγματολογικού χαρακτήρα επιλογές	209
Μορφολογικού και συντακτικού χαρακτήρα επιλογές	210
Συμπεράσματα	211

VIII. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	219
Θεωρητικές παρατηρήσεις	219
Ανάλυση παραδειγμάτων	226
Συμπεράσματα	230
IX. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	235
Η μεταφραστική διαδικασία	235
Το μεταφραστικό μοντέλο	238
Ο βαθμός μεταφραστικής δυσκολίας	242
Ο βαθμός μεταφραστικής προσπάθειας	245
Η επιλογή των κειμένων και η άσκηση των διδασκομένων	248
X. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	251
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	253
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I:	265
1. Τα πρωτότυπα κείμενα	265
2. Παράθεση ενδεικτικών μεταφρασμάτων	267
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: Κείμενα προς συζήτηση	275
1. Γλωσσολογία και Μετάφραση	275
2. Η μετάφραση των ιδιωτισμών: θεωρία και διδακτική	292
3. Η συμβολή της μεταφραστικής διαδικασίας στη διδακτική των γλωσσών	303
4. Η μέσω μετάφρασης επικοινωνία	316
5. Διαμεσολάβηση: ούτε Μετάφραση, ούτε Διερμηνεία	319
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	327
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	329
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ	333

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δεν είναι τυχαίο ότι η μετάφραση, που ο γλωσσολογικά ανυποψίαστος χρήστης ή και κριτής θα την θεωρούσε αβασάνιστα σαν μια πρακτική διεργασία, έχει απασχολήσει γλωσσολόγους του κύρους ενός Jakobson ή ενός Martinet, ή του M.A.K. Halliday και του Eugene Nida, γλωσσολόγους δηλ. οι οποίοι είναι ευρύτερα γνωστοί για τις θέσεις τους στη θεωρία και την ανάλυση της γλώσσας. Γιατί ακριβώς ο γλωσσολόγος, που εξ' ορισμού έχει μια βαθύτερη γνώση και επαφή με τον σύνδετο και πολύπλοκο χαρακτήρα της γλωσσικής επικοινωνίας, είναι κι αυτός που περισσότερο από κάθε άλλον μπορεί να συλλάβει τα προβλήματα που γεννά η μετάβαση από ένα σύστημα γλώσσας («γλώσσα-πηγή») σε ένα άλλο («γλώσσα-στόχο»), από το «μεταφραζόμενο» στο «μεταφράζον» κείμενο.

Το ενδιαφέρον ενός γλωσσολόγου για τη μετάφραση, θεωρία και πράξη, είναι ακόμη μεγαλύτερο όταν συμβαίνει ν' ανήκει, όπως ο γράφων, στους γλωσσολόγους οι οποίοι μελετούν την επικοινωνιακή διάσταση της γλώσσας, τα προβλήματα του κειμένου, αφού η μετάφραση ως τελικό τουλάχιστο προϊόν αλλά και ως διαδικασία παραγωγής λόγου είναι, πάνω απ' όλα, μετά-βαση, trans-latio, από κείμενο (μεταφραζόμενο) σε κείμενο (μεταφράζον ή μεταφρασμένο). Που θα πει μετάβαση από μακροδομή σε μικροδομή κι όχι απλώς απόδοση μεμονωμένων λέξεων ή φράσεων, αφού κάθε μεταφραζόμενη λέξη είναι λέξη ή φράση «εν κειμένω», λέξη ή φράση ενός ευρύτερου συνόλου, του μεταφραζόμενου κειμένου, στην υπηρεσία του οποίου νοείται και υπάρχει κάθε μικροδομή. Αυτήν την επικοινωνιακή – κειμενική οπτική της μετάφρασης δίνουν με σύστημα, με γνώση των προβλημάτων, με σύνεση, και, κυρίως, με προσωπικές πρωτότυπες θέσεις και εκτιμήσεις τους, οι κ. Φρειδερίκη Μπατσαλιά και Ελένη Σελλά – Μάζη.

Βλέποντας μάλιστα «το δάσος» - «τα καθόλου» του Αριστοτέλους - δεν αγνοούν, ευτυχώς, και «τα δέντρα», τα «επί μέρους» στοιχεία, τις μικροδομές με τις οποίες «χτίζεται» μια μετάφραση.

Το βιβλίο αυτό βοηθάει, μεταξύ άλλων, να καταλάβουμε πως ό,τι κι αν πει κανείς για να ορίσει τη μετάφραση, άμεσα ή έμμεσα θα καταλήξει στη διαπίστωση πως πρόκειται για μια επίπονη, πολυεπίπεδη και δημιουργική γλωσσική πάλη του μεταφραστή να «γεννήσει» ένα δευτερογενές κείμενο ισοδύναμο κατά πάντα προς το πρωτογενές. Αυτήν την πολυεπίπεδη και αληθινά δημιουργική γλωσσική διεργασία προσπαθούν - και καταφέρνουν - να καταστήσουν επιστημονικώς εμφανή (explicit) οι συγγραφείς του βιβλίου. Περνώντας από μια πολύ χρήσιμη και γλωσσολογικά διεισδυτική θεώρηση των προσεγγίσεων που έγιναν μέχρι σήμερα στη μετάφραση, νηφάλια και πειστικά υποστηρίζουν ότι μετάφραση δεν είναι μόνο θεωρία ή πράξη, όπως δεν είναι και νόημα μόνον ή μορφή. Μετάφραση είναι όλα: όπως συνολικός και σύνθετος, από τη φύση του, είναι ο χαρακτήρας κάθε γλωσσικής δημιουργίας. Η αφετηρία δε αυτή οδηγεί τις συγγραφείς σε μια πολύ ρεαλιστική όσο και σύγχρονη γλωσσολογική θέση για τη μετάφραση: ότι πρέπει να νοηθεί και να αναλυθεί ως μετάβαση από το επίπεδο της «ομιλίας» (γλωσσικής πράξης) του μεταφράζομένου κειμένου σ' ένα «κενδιάμεσο» επίπεδο, που συνδυάζει τον «λόγο» (το γλωσσικό σύστημα) μεταφράζομένης και μεταφράζουσας γλώσσας, για να αναχθεί εν συνεχεία στο επίπεδο του συστήματος της μεταφράζουσας γλώσσας και να καταλήξει στο επίπεδο της ομιλίας της μεταφράζουσας γλώσσας, δηλ. στο μεταφρασμένο κείμενο.

Αυτή η αμφίδρομη κίνηση (επίπεδο ομιλίας - επίπεδο λόγου) επιτρέπει αφενός την κειμενική, δηλ. την υπερ- και δια-προτασιακή προσέγγιση της μετάφρασης και αφετέρου την (παραδοσιακή) προτασιακή προσέγγιση. Ήτοι τη μακρο-δομική και τη μικρο-δομική θεώρηση της μετάφρασης. Στη μετάβαση δε από το ένα γλωσσικό σύστημα στο άλλο (σε μικροδομικό επίπεδο) εισάγεται η έννοια των μετατοπίσεων, των μεταβάσεων από ορισμένη θέση ή σχέση του ενός συστήματος σε άλλη αντίστοιχη στο άλλο σύστημα ή «ισοδύναμη» (αλλά όχι «ισοσθενή», οπότε θα μιλούσε για πλήρη αντιστοιχία ή «διατήρηση»). Η συστηματική περιγραφή των μετατοπίσεων, δηλ. των συστηματικών ισοδυναμιών δύο γλωσσών από κοινού με τις ισοσθένειες («διατηρήσεις») αποτελεί - αυτή είναι και θεωρητική θέση των συγγραφέων - την κύρια επιστημονική - θεωρητική προσέγγιση της μετάφρασης. Έτσι έχουμε έναν συγκερασμό της κλασικής αντιπαραβολικής γλωσσολογικής προσέγγι-

σης, που κινείται σε επίπεδο αντιπαραβολής συστημάτων (contrastive analysis), με τη (δι)ερμηνευτική – όπως αποκαλούν οι συγγραφείς την κειμενική *mutatis mutandis* προσέγγιση – που επιτελείται στο επίπεδο της ομιλίας.

Οι κειμενογλωσσολόγοι δίνουν εύλογα ιδιαίτερη έμφαση στις προθέσεις (σκοπούς) που διέπουν και κατευδύνουν τη δομή και την όλη δημιουργία κάθε κειμένου. Το κείμενο είναι, γι αυτούς, οι προθέσεις του δημιουργού, οι οποίες ρυθμίζουν και τις γλωσσικές επιλογές που διαμορφώνουν τελικώς γλωσσικά (και επικοινωνιακά) ένα κείμενο. Τη διάσταση αυτή έχουν αξιοποιήσει συστηματικά οι συγγραφείς του βιβλίου. Η συνεχής σύνδεση προθέσεων /σκοπών και γλωσσικών επιπέδων (κειμένου και μεταφραστικών ενοτήτων) που φθάνει και σε επίπεδο μεταφραστικών στόχων είναι μια θέση που αξίζει να προσεχθεί και να αξιοποιηθεί στη μετάφραση. Πολύ περισσότερο που συναρτάται – σωστά – από τις συγγραφείς με τον έτερο πόλο της δομής και λειτουργίας κάθε κειμένου, τις επιλογές. Και όλα αυτά μέσα σ' ένα πλαίσιο όπου συνυπολογίζονται παράγοντες ενδογλωσσικοί, εξωγλωσσικοί, πραγματολογικοί και υφολογικοί. Δηλ. μέσα σ' ένα σύνθετο πλαίσιο αντιπροσωπευτικό της πραγματικής υφής και λειτουργίας της γλώσσας, σε όλες τις μορφές της και εξίσου, βεβαίως, στη μετάφραση.

Κι αν αντιτείνει κανείς στην πρόταση των συγγραφέων ότι υποστηρίζουν, στην πράξη, μια μαξιμαλιστική και εξωπραγματική σύλληψη της μετάφρασης που οδηγεί σε πολύπλοκη και ανεξάρμοστη μεταφραστική διαδικασία, δίκαια θα λάβει, πιστεύω, την απάντηση ότι η πολυπαραγοντική θεώρηση εξασφαλίζει μια πραγματική εικόνα της σύνθετης υφής της μεταφραστικής πράξεως, ενώ παράλληλα αποφεύγει να εκλάβει τα επίπεδα, τις ενότητες και την όλη διαδικασία ανάλυσης και σύνδεσης ως μεμονωμένα ή στεγανά επίπεδα, στοιχεία ή διαδικασίες, αφού τα πάντα συναρτώνται προς τις προθέσεις/σκοπούς που φωτίζουν και συνδέουν μεταξύ τους ό,τι για μεθοδολογικούς λόγους κατατέμνεται ή αποχωρίζεται στην ανάλυση.

Με αίσθηση ορίων στην επιστημονική ανάλυση, με απαιτήσεις πληρότητας και ποιότητας και με λελογισμένη – που θα πει «τεκμηριωμένη» – επιστημονική τόλμη και, προπάντων, με άμεση και βαθύτερη γνώση του αντικειμένου, οι κ. Μπατσαλιά και Σελλά-Μάζη προτείνουν μέσα από την ελληνική βιβλιογραφία τη δική τους αντιμετώπιση του γλωσσολογικού προβλήματος της μετάφρασης. Για την Ελληνική, μια μικρή γλώσσα, όπου η μετάφραση αποτελεί και ζήτημα άμυ-

νας και επιβίωσης γλωσσικής, κάθε σημαίνουσα πραγμάτευση του θέματος, η οποία στηρίζει επιστημονικά τη μετάφραση αποτελεί καίρια εισφορά. Κι από μια άλλη πλευρά, ας μην ξεχνάμε πως στο αμόνι της μετάφρασης σμιλεύεται αλλά και δοκιμάζεται η αντοχή και η δύναμη κάθε εθνικής γλώσσας.

Γ. Μπαμπινιώτης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΚΔΟΣΗ

Έχοντας ασχοληθεί επί μακρόν, και θεωρητικώς και στην πράξη, με τα προβλήματα που προκύπτουν όταν δύο γλωσσικά συστήματα έρχονται σε επαφή, όταν συναντώνται δύο διαφορετικής υφής γλωσσικές πράξεις, προσπαθήσαμε να επεξεργαστούμε συστηματικά τα ερωτήματα που γεννήθηκαν κατά την πολυετή μας πείρα ως μελών του διδακτικού προσωπικού του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Η εργασία αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της Θεωρίας της Μετάφρασης και φιλοδοξεί να παραθέσει αναλυτικά μέσα από το πρίσμα της Γλωσσολογίας όλα τα επιμέρους στάδια και επίπεδα της μεταφραστικής διαδικασίας, όπως αυτή εμφανίζεται στην πράξη. Παράλληλα, ελπίζουμε να αποτελέσει χρήσιμο βοήθημα για όσους ενδιαφέρονται και ασχολούνται με τη μετάφραση:

- τον υποψήφιο μεταφραστή, ο οποίος πιθανώς θα αντιληφθεί ότι δεν αρκεί η γνώση δύο γλωσσών για να μεταφράσει σωστά,
- τον έμπειρο μεταφραστή, ο οποίος, με αφορμή τις εδώ εκτεινόμενες θεωρητικές απόψεις, ίσως ερμηνεύσει και τεκμηριώσει επιστημονικά τον τρόπο εργασίας του, και τέλος,
- τον διδάσκοντα το μάθημα της μετάφρασης, ο οποίος, προσαρμόζοντας τις δικές μας απόψεις στις συγκεκριμένες απαιτήσεις του δικού του αντικειμένου, θα μπορέσει να αξιολογήσει το μετάφρασμα με ενιαίο, επιστημονικά θεμελιωμένο τρόπο, ώστε να προβεί στην κατάλληλη επιλογή των προς άσκηση κειμένων διασφαλίζοντας την απ' όλους εκπεφρασμένη απαίτηση οι ασκήσεις αυτές να έχουν αυξανόμενο βαθμό δυσκολίας και να εμφανίζουν συστηματικά όλα εκείνα τα φαινόμενα τα οποία συνιστούν μεταφραστικά προβλήματα.

Η απόπειρά μας αυτή θεωρούμε ότι θα έχει πετύχει εάν προκαλέσει στον αναγνώστη περισσότερα ερωτήματα απ' όσα ενδεχομένως του απαντήσει.

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε την υποστήριξη που μας παρείχε η Επιτροπή Ερευνών του Ιονίου Πανεπιστημίου, που περιέλαβε την εργασία αυτή στα ερευνητικά της προγράμματα και την εξέδωσε το 1994.

Στα δεκαπέντε χρόνια που μεσολάβησαν από την πρώτη έκδοση μέχρι σήμερα είχαμε τη χαρά το βιβλίο μας να διανέμεται ως διδακτικό εγχειρίδιο τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και να γίνουμε αποδέκτες θετικών σχολίων από συναδέλφους και φοιτητές. Διαπιστώσαμε δε ότι το θεωρητικό και ερευνητικό μέρος του έργου μας υπήρξε σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη απόψεων περί μεταφρασεολογίας, αλλά και σημείο αναφοράς στον σχετικό σύγχρονο και γόνιμο διάλογο ελλήνων ερευνητών. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που καθιέρωσαν και περιχαράκωσαν τη Θεωρία της Μετάφρασης, όπως αυτές αναπτύσσονται, διασυνδέονται και αντιπαρατίθενται κριτικά στην παρούσα μας εργασία, διακρίνονται από διαχρονική αξία για τον σημερινό και αυριανό μελετητή μεταφρασεολογικών ζητημάτων.

Συγκεκριμένα, στο έργο αυτό, αφού παρουσιάσουμε την ιστορική εξέλιξη της θεωρητικής σκέψης της μετάφρασης από τον Κικέρωνα μέχρι τον von Humboldt και τη Γενετική Μετασχηματιστική Γραμματική, εξετάζουμε θέματα μηχανικής μετάφρασης και εστιάζουμε την προσοχή μας στο σύγχρονο θεωρητικό πλαίσιο, τη συγκριτική προσέγγιση, τη σημειολογική, τη δι-ερμηνευτική και την εμπειριστική. Μελετάμε, επίσης, μηχανισμούς της μεταφραστικής πράξης και μοντέλα της μεταφραστικής διαδικασίας, προκειμένου να διατυπώσουμε αρχές και μεθόδους της Διδακτικής της Μετάφρασης, έτσι όπως εξάγονται και κρυσταλλώνονται μέσα από την αντιπαραβολή και κριτική σύνθεση των σημαντικότερων σχετικών συγγραμμάτων. Ιδιαίτερο βάρος δίδεται στη θεωρητική σκέψη που αναπτύχθηκε κατά τη δεκαετία του '80, η οποία ουσιαστικώς θεμελίωσε τόσο τη Θεωρία της Μετάφρασης όσο και τη Διδακτική αυτής. Στηριζόμενες δε σε ευρύτατο σώμα κειμένων προς μετάφραση από τη γερμανική προς την ελληνική γλώσσα, προβαίνουμε σε πρωτότυπη εμπειρική έρευνα όπου διερευνούμε τη μεθοδολογία της μετάφρασης ως ενεργήματος και ως κειμενικής ενότητας, εισάγοντας τις έννοιες «μετατόπιση», «βαθμός μεταφραστικής δυσκολίας» και «βαθμός μεταφραστικής προσπάθειας». Επίκεντρο της γλωσσολογικής μας προσέγγισης συνιστά η επικοινωνιακή διάσταση του προς μετάφραση κειμένου, η διασύνδεση, δηλαδή, προθέσεων

(επικοινωνιακών στόχων) και γλωσσικών επιπέδων, καταλήγοντας έτσι στον γενικότερο καθορισμό των μεταφραστικών στόχων.

Για τους λόγους αυτό θεωρήσαμε χρέος μας να προβούμε στην εκ νέου έκδοση του συγκεκριμένου έργου, εμπλουτίζοντάς το με μεταγενέστερες σχετικές επιστημονικές δημοσιεύσεις των συγγραφέων.

Ευχαριστούμε την κ. Εβελίνα Φούκου για τη σελιδοποίηση της παρούσης έκδοσης καθώς και την κ. Γεωργία Κουλούρη για την επιμέλεια των γραφήματων και των σχημάτων του πονήματος όσο και την τεχνική επεξεργασία του κειμένου.

Επίσης ευχαριστούμε τις εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ για την εμπιστοσύνη στο έργο μας και τα στελέχη του επιτελείου τους για την άριστη συνεργασία κατά την πορεία της έκδοσής του.

Βαθειά ευγνωμοσύνη, ακόμη, εκφράζουμε στον καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ι. Θ. Μάζη, ο οποίος με τη συνεχή ενθάρρυνση και αποφασιστική του συμβολή στήριξε την παρούσα μελέτη από την αρχή μέχρι την ολοκλήρωσή της και σήμερα την εντάσσει στην Επιστημονική Σειρά που διευδύνει στις εκδόσεις Παπαζήση.

Αναγνωρίζουμε, τέλος, την αξιοθαύμαστη υπομονή που έδειξαν τα παιδιά μας, ο Γιάννος και ο Θωδωρής.

Αθήνα, Νοέμβριος 2009

Φρειδερίκη Μπατσαλιά
Ελένη Σελλά - Μάζη

* Η παρούσα μελέτη κατετέθη ως δακτυλόγραφο στο Ιόνιο Παν/μιο τη 17η Δεκεμβρίου 1992 (Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας), καθώς και στο Παν/μιο Αθηνών την 21η Δεκεμβρίου 1992 και την 24η Μαΐου 1993 (Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, αντιστοίχως). Το δε 1997 εξεδόθη από τον εκδοτικό οίκο «Ελλην».

SUMMARY

A Linguistic Approach to Translation Theory and Didactics

Chapter 1: Aims, Objectives and Work Hypotheses

The present work was completed within the framework of a research programme of the Ionian University and was initiated by the following questions:

A: which set of criteria should be employed in order to determine whether a text is “easy” or “difficult” to translate;

B: which set of criteria should be employed in order to evaluate the translation act, i.e. the final result produced by the translation effort of students in the translation department of a university.

In our attempt to research into the above questions, we examined 150 translations of scientific, political and journalistic texts, translated from German into Greek by students of German Literature in the University of Athens.

We introduce the term “displacement” which we use as a methodological tool; it is intended to describe the phenomenon where an element of the source language (SL) shifts during the translation process from its initial position to another position η an abstract scale which is common both to the SL and the target language (TL) systems and appears as such in the TL text.

Displacements occur on the semantic, syntactic, morphological, lexical, stylistic and pragmatic level. They are considered indicators of translation difficulties, are interpreted on the basis of comparative linguistic study (of the two languages) and, depending on their impact on the comprehension of the TL text, degrees of significance - ranging from negligible to particularly important - are assigned to them. Displacements are either optional or imperative, since not all languages comprehend, organise and interpret the real world in the same way.

Chapter 2: Theoretical Background

During the first period of theoretical thought on translation, a clearly empirical viewpoint was adopted, whereby each particular text was considered as the starting and the final point of any theoretical approach.

From Cicero to Luther, one can observe the problems and the transition from literal, word-to-word, to free, sense to sense, translation.

The second period is characterised by an interpretative approach of the translation practice and is not confined to specific texts any more. The term “naturalisation” as opposed to the term “foreignisation” is studied by Schleiermacher, Ortega and W. Benjamin.

W. v. Humboldt, on the other hand, places translation within a linguistic philosophical framework, and believes that the inner form of each language is a linguistic reflection of extralinguistic reality. Therefore, languages also differ with respect to the way they view the world, while this view is in turn expressed through language

Sapir and Whorf further Humboldt’s theory and examine the relation between language and civilisation more thoroughly.

Chomsky with his Generative Transformational Grammar revisits the initial problem of untranslatability and employs the terms “surface structures”, “deep structures¹¹ and “language universals” in order to re-examine the issue of translatability, through a different route, as a problem central to human speech.

The latest period of Translation Theory is observed in the 1960s and is based on findings of General and Applied Linguistics. In this context, R. Jakobson understands translation as a receding interpretation. G. Mounin stresses, from the structuralist viewpoint, the importance of situation. J. C. Catford uses the semantic theory of R. Firth and M. A. K. Halliday to support his views and underlines the notion of translation equivalence by rejecting the notion of “transfer” of meanings from one language to another. Finally, E. Nida and C. Taber distinguish between formal correspondence and dynamic equivalence by constructively using Sociolinguistics and Communication Theory in order to interpret the phenomenon of translation.

Seen from the perspective of Comparative Stylistics, the work of P. Vinay and J. Darbelnet in Translation Theory is based on the findings of F. de Saussure and Ch. Bally; they introduce the notion of ‘translation unit’. The translation act is successfully completed by using seven techniques (precedes techniques).

The semantic approach of A. Ljudskanov revisits the issue of

translatability, based on the principle of information invariance.

The linguistic approach gave rise to various reactions among the empirical translators. E. Cary was one of the first to oppose this approach; he uses literary translation as an example which cannot be mapped by any linguistic model. H. Meschonnic, M. Lederer and many others support the view that linguistic analyses are generally of no particular significance to translation. In our opinion, this view is a pseudo-problem: Linguistics is not limited to the area of speech (langage), it is also the science of “parole”, translation being an integral part of it. J. R. Ladmiral and P. Newmark attempt to ease this contrast and support a theory which is based on the classification of texts into categories.

On the basis of the above, but also supported by the detailed analysis of the translation models and the efforts to interpret the translation process as presented by Wilss, Vermeer, Taiton, Delisle, Holmes, Gamier, Pergnier, Levy, Bonnerot, Seleskovitch and Lederer, we believe Translation Theory is a scientific field involving a number of other sciences, since it tries to define its objective and methods within a multi-level framework, that of Philosophy, Comparative Grammatology, Comparative Stylistics, Theoretical and Applied Linguistics, Sociolinguistics, Ethnolinguistics, Psycholinguistics, Communication Theory, as well as of Computational Linguistics and Information Science. We shall focus our attention on the area of Comparative Linguistics and Stylistics as well as on that of Communication Theory.

Chapter 3: Methodology

On the basis of the above theoretical considerations, the following terms are employed in the present work as tools:

- *translation performance*: it is the translation of a communication unit, i.e. of a linguistic act;
- *translation unit*: on a theoretical level, it is identical to the semantic unit and, on a methodological level, it enables us to introduce the term “valency” of the translation unit. This term is intended to describe the typical elements which constitute the meaning of each unit and are therefore used as a criterion to determine its length;
- *equivalence, correspondence, displacement*: authoritative approaches make reference to the ideal relationships between the original and the translated text. The descriptive approach seeks to describe phenomena of this kind in cases where the translated text does not meet the conditions of an ideal relationship with the original. Each

differentiation with respect to the original text, without initially being positively or negatively charged, is called displacement. Displacements occur on every linguistic level, they may have a positive, a negative or a neutral impact on the communicative aim of the TL text and are caused by different factors (e.g. linguistic interference). Fifty students in the Department of German Studies of the University of Athens, who had chosen the subject of translation as their area of speciality, were given three German texts to be translated into Greek: the first was scientific, the second journalistic and the third political. These translations were classified in translation entities and were analysed on a morphological, syntactic, lexical, semantic, stylistic and pragmatic level.

On the basis of the conclusions drawn in this way, we produce a descriptive translation model which allows us to evaluate the translation act and leads to approaches regarding methodology and didactics:

Chapters 4-8: Linguistic Analysis

The five linguistic levels under examination are covered in these chapters: Morphology, Syntax, Semantics, Stylistics and Pragmatics. The linguistic bases of each of the above levels are described in detail from the viewpoint of a communicative approach and are clearly TL-oriented. This combination of linguistic and translation conclusions is supported by numerous examples and leads to the schematic representation of the translation process for each of the above levels, where transition from the original to the translation must be completed systematically, gradually and by carefully examining each detail.

Chapter 9: Results and Conclusions

The empirical conclusions which are based on the detailed linguistic approach to the translation process, as referred to in chapters 4-8, lead to the following model: From a methodological point of view, the translation process is divided into five stages for each level:

- a. First, the translator must comprehend each translation unit within the framework of the SL text's micro- and macrostructure, and its overall communicative aim;
- b. the assumptions arising from the above process must also be identified in the communicative aim of the TL text. This leads to a reconstruction of the experience included in the translation unit;
- c. a relationship is established between the assumptions formed after the analysis of the SL translation unit and those formed after the

reconstruction which takes place in the TL text, in order to examine where these two sets of assumptions coincide and where they do not;

the translator now enters into the translation act itself and linguistically renders the result of his/her mental processes. If the TL language system allows meanings and/or textual structures to be maintained and the translator chooses to do so, the quality of the translation is functionally acceptable. In such cases a possible displacement causes unnecessary differentiation and, therefore, alters the reference of the SL text. If, on the other hand, the TL language system imposes a displacement and the translator ignores it, the translation fails;

e. at this point the personal ability and the range of the translator's linguistic selections can be utilised; it can be checked whether the selections made up to that stage with respect to the TL are in line with the type of text to be translated.

Apart from describing the translation process, this model contributes to the following:

i. The determination of the degree of translation difficulty for each original text. Since each displacement imposed by the language system requires that the translator be creatively liberated from the original text, each translation unit has to be examined in conjunction with the possibly requisite displacements on the five levels (Morphology, Syntax, Semantics, Stylistics and Pragmatics). The total number of the requisite displacements on each level indicates the degree of translation difficulty on the specific level and, therefore, the difficulty of the whole text.

ii. The evaluation of the translation act. The access of each stage of the present model, in each translation unit and linguistic level, is marked by using a rate of translation difficulty (this rate is 1 if access is successful); it is then multiplied by the degree of translation difficulty of the corresponding translation unit. In this way, evaluation covers not only the success of the translation, but also its adaptation to the specific requirements of the SL text.

In this way, from the viewpoint of Translation Methodology and Didactics, it is possible to determine the degree of translation difficulty of each language level; this allows the teacher to select texts showing a gradual increase of this degree for each specific level.

Finally, the following eight points summarise the relationships between the communicative function of the language and the text to be translated:

a. Each text is intended to achieve a communicative aim;

b. This communicative aim governs the writer's selections regarding the semantic level and the length of the lexical units in the texts, as well as the text's morphological and syntactic micro- and macrostructure;

c. The correct method of expressing the above communicative aim depends each time on the particular communication situation, i.e. on the pragmatic components of the communication process;

d. Finally, the above elements determine and at the same time constitute the stylistic selections observed in the text;

e. The communicative aim is both the starting and the final point for the levels of Semantics, Lexis, Morphology, Syntax, Pragmatics and Stylistics:

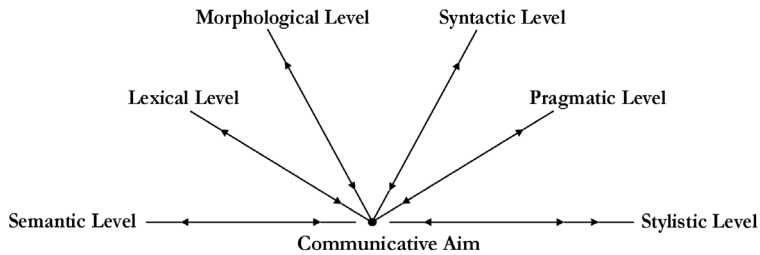

Figure 1

f. Since, however, these levels do not appear separately, are interrelated and overlap, they can be schematically represented:

g. The transfer from the original to the translation is effected through the translation process mentioned above:

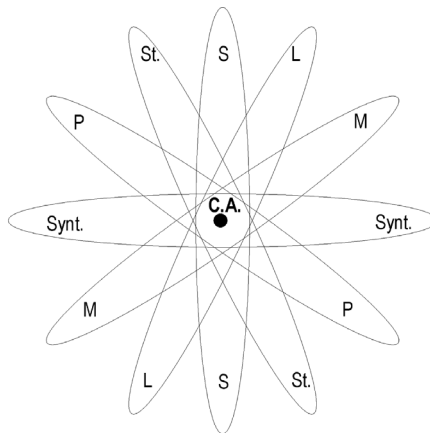
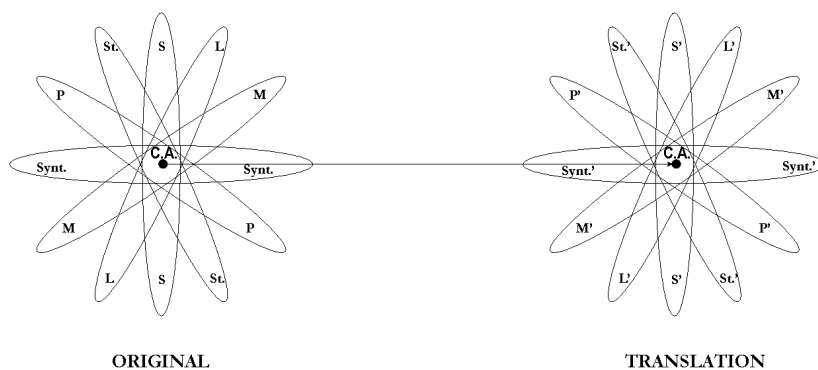

Figure 2

h. By taking into consideration the primary importance of the communicative functionality of a text in general and the way in which the communicative aim of this text is expressed in particular, we believe that translation should reflect each individual communicative aim, as governed by the six overlapping levels of Semantics, Lexis, Morphology, Syntax, Pragmatics and Stylistics (see fig. 4).

TRANSLATION AS REFLECTION OF COMMUNICATIVE AIMS

C.A.	=	Communicative Aim
S'	=	Sematic Level
L'	=	Lexical Level
M'	=	Morphological Level
Synt.'	=	Syntactic Level
St.'	=	Stylistic Level
P'	=	Pragmatic Level

Figure 4